

FOGALOMTÁR



Aktivista, környezeti aktivista, migránsjogi aktivista

Az aktivista olyan személy, aki akár jogi szószólóként, akár tiltakozással, akár bármely egyéb módon valamilyen változásért küzd. Világszerte nagyon sok aktivista tevékenykedik a környezet védelméért, az éghajlatváltozás hatásainak csökkentéséért vagy visszafordításáért, valamint mindazoknak az embereknek a jogaiért, akik a migráció útjára lépnek, vagy akik elhagyni kényszerülnek otthonukat. A környezeti aktivista – a környezetvédelmi aktivistával összehasonlítva – nem csupán a környezetet védi, hanem annak részeként az embert is.

Áldozati zóna

Az áldozati zóna vagy áldozati térség (másként nemzeti áldozati zóna vagy nemzeti áldozati térség) olyan földrajzi térség, amely környezeti szempontból már visszafordíthatatlanul károsodott, vagy amelyből véglegesen kivonult a gazdaság.

Antropocén

Abban a földtörténeti korban, amelyben élünk, az emberi lényeknek a Föld bolygóra gyakorolt hatása rendkívül nagy. Ezt tükrözi a korszak tudományos elnevezésére javasolt új kifejezés, az „antropocén”. Ez ugyanolyan geológiai korszakmegnevezés, mint a „holocén” vagy a „jura” (utóbbit a Jurassic Parkból ismerheted), de azt fejezi ki, hogy ezt a földtörténeti korszakot már elsősorban az embernek a bolygóra gyakorolt hatása határozza meg. E hatás legnagyobb részét az éghajlatváltozás teszi ki, de ide tartozik a bányászat (az extraktív ipar) és az atomhulladék problémaköre is. Amikor a távoli jövő geológusai visszapillantanak majd a múltba és megvizsgálják a földkéreg keresztmetszetét, valószínűleg meg fogják találni azt a 80 milliárd csirketemetet, amelyet évről évre magunk után hagyunk.

Áttelepítés

A környezeti változások által kiváltott migráció összefüggéseiben az emberek és közösségek áttelepítése gyakran olyan, előre megtervezett folyamat, amelyet kormányok vagy egyéb testületek bonyolítanak le annak érdekében, hogy egyes közösségeknek védelmet nyújtsanak oly módon, hogy elköltöztetik őket a természeti csapások által sújtott vagy azoknak kitett területekről. Például a Csendes-óceáni térség parti közösségeit azért költöztetik el lakóhelyükről, hogy ezzel csökkentsék a tengerszint emelkedésének következményeit.

Bevándorlás

Bevándorlásnak nevezzük azt, amikor emberek azzal a céllal érkeznek egy idegen országba, hogy ott véglegesen letelepedjenek.

CO₂

A szén-dioxid (CO₂) olyan üvegházhatású gáz, amely a hőt a légkörben tartja, s ezzel hozzájárul a Föld légkörének felmelegedéséhez. A tudósok nagy pontossággal mérni tudják a fejünk feletti levegőrétegek szén-dioxid-tartalmát. A legutóbbi mérések szerint a levegőt alkotó gázkeverékben több mint 400 CO₂-molekula esik minden egymillió gázmolekulára (> 400 ppm). Az elmúlt négymillió évre visszatekintve ez az eddigi legmagasabb CO₂-szint.

Dilemma

Azt a helyzetet nevezzük dilemmának, amikor nehéz a választás két vagy több – gyakran egyformán nemkívánatos – alternatíva közül.

Éghajlatváltozás

A Föld éghajlata a bolygó 4,6 milliárd éves története során folyamatosan, mindig változott. Ennek az az oka, hogy a Föld egy összetett, élő rendszer. A fizikai, kémiai és biológiai folyamatok összjátékaként a CO₂-szint néha emelkedik, néha csökken. A hőmérsékletváltozás normális esetben több tízezer vagy több százezer év alatt következik be. Most azonban egészen más a helyzet. Az éghajlatváltozást most mi, emberek idézzük elő, és a változás alig néhány évtized leforgása alatt bekövetkezik.

Éghajlatváltozás által kiváltott kényszerű lakóhelyelhagyás

Az éghajlatváltozás által kiváltott kényszerű lakóhelyelhagyás konkrétan azt jelenti, amikor valaki környezeti vagy éghajlatváltozással összefüggő tényezők miatt kényszerül elhagyni a lakóhelyét. Ez egyre fontosabb jelenség, hiszen az ember által előidézett éghajlatváltozás miatt világszerte egyre többen kényszerülnek elhagyni az otthonukat. Ennek közvetlen okai lehetnek rövid távú események, mint például egy-egy árvíz, vagy olyan hosszú távú folyamatok, mint például a sivatagosodás, a biodiverzitás (biológiai sokszínűség) csökkenése, vagy a tengerszint emelkedése.

Egyeztetés az őslakos népekkel

Az őslakos népeknek jogukban áll, hogy a területükön fellelhető természeti erőforrások felhasználásával kapcsolatban előzetesen egyeztessenek velük. Az egyeztetés az őslakos népek ősi gyakorlata minden olyan esetben, amikor az általuk lakott és használt területeket bizonyos módon fel óhajtják használni vagy ott bizonyos fejlesztési beruházásokat óhajtának megvalósítani. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet 169. számú, az őslakos és törzsi népekről szóló egyezményét aláíró nemzetek vállalták, hogy kidolgoznak 28 mechanizmust, amelyek ennek a jognak az érvényesülését garantálják.

Élelmezésbiztonság és annak hiánya

Az élelmezésbiztonság hiánya alatt azt értjük, amikor az embereknek nincsen

megbízható hozzájárása kellő mennyiségű, megfizethető és megfelelő tápértékű élelmiszerhez.

Életmód, életstílus

Életmódnak vagy életstílusnak nevezzük azt, ahogyan egy adott személy vagy közösség jellemzően él. A fogalom felölelheti az érintettek megélhetési módját, kultúráját, de magánéletét és az otthoni életvitelét is.

Emberi jogok

Azokat a jogokat nevezzük emberi jogoknak, amelyek fajtól, nemtől, nemzetiségtől, etnikai hovatartozástól, nyelvtől, vallástól vagy bármilyen más státusztól függetlenül minden emberi lényt megilletnek. Ide tartozik az élethez és a szabadsághoz való jog, a rabszolgaságtól és kínzástól való mentesség joga, a vélemény- és szólásszabadság, a munkához és az oktatáshoz való jog, és még sok más. A nemzetközi emberi jog meghatározza, hogy milyen kötelezettségek hárulnak a kormányokra az egyének vagy csoportok emberi jogainak és alapvető szabadságainak előmozdítását és védelmét szolgáló cselekmények és intézkedések terén, ideértve azt is, hogy milyen cselekményektől kötelesek ugyanezen okokból tartózkodni. E joganyag alapját az Egyesült Nemzetek Alapokmánya és az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata képezi, amelyeket a Közgyűlés 1945-ben, illetve 1948-ban fogadott el. Azóta az Egyesült Nemzetek Szervezete fokozatosan kiterjesztette az emberi jogokra vonatkozó szabályait, mégpedig oly módon, hogy azok a nőkre, a gyermekekre, a fogyatékkal élőkre, a kisebbségekre és más kiszolgáltatott csoportokra vonatkozó különleges normákat is tartalmaznak, így ma már e csoportok is rendelkeznek olyan jogokkal, amelyek megvédik őket a sok társadalomban régóta általánosnak számító hátrányos megkülönböztetéssel szemben.

Emberi mobilitás

Az emberi mobilitás átfogó fogalom, amely az emberek helyváltoztatásának valamennyi aspektusát felöleli. Ide tartozik egyes populációk kényszerű

lakóhelyelhagyása akár hazájuk határain belül, akár hazájuk elhagyásával, valamint az önkéntes, országon belüli vagy határon átnyúló helyváltogatás, továbbá a tervezett – az érintettek hozzájárulásával végrehajtott – áttelepítés vagy elköltöztetés is.

Empátia

Empátiának vagy beleérző képességnek nevezzük a képességet, amely lehetővé teszi számunkra, hogy átérezzük és megértsük más emberek és embercsoportok érzéseit és osztozni tudjunk azokban.

Energiaátállás

Energiaátállásnak a fosszilis üzemanyagokról a megújuló energiaforrásokra való átállást értjük. Ezzel a kifejezéssel az a gond, hogy az emberek úgy gondolják, az átállás már évtizedek óta folyamatban van, pedig nem átállás történik: a megújuló forrásokat egyelőre csak többletenergia termelésére hasznosítjuk. A ma mindenfelé látható napelemeket egyelőre csak a plusz energiaigényünk bizonyos részének a fedezésére használjuk. A megújulók fokozatos bevezetése mellett a fosszilis üzemanyagok használata eddig még évről évre mindig nőtt.

Erőforrások

Erőforrásnak nevezünk mindent, amivel ki tudjuk elégíteni alapvető igényeinket, illetve amire az életünk során támaszkodhatunk. Amikor természeti erőforrásokról beszélünk, olyan (gyakran korlátozott mennyiségben rendelkezésünkre álló) természeti kincsekre gondolunk, mint például az ásványi anyagok vagy a fosszilis energiahordozók.

Értékek, értékrendszer

Alapértékeknek nevezzük mindazokat az elveket vagy szabályokat, amelyek

lehetővé teszik a harmonikus társadalmi együttélést. Ezek az alapértékek formálják azt az értékrendszert, amely meghatározza, hogy az egyén milyen módon lép kapcsolatba embertársaival, illetve milyen módon viszonyul környezetéhez. Az emberi értékeket meg lehet feleltetni bizonyos etikai, erkölcsi vagy társadalmi értékeknek, hiszen iránymutatást adnak a tekintetben, hogy mi a különbség a helyes és a helytelen között.

Extraktívizmus

Az extraktívizmus kifejezés arra a folyamatra utal, amelynek révén természeti környezetünkben hatalmas mennyiségű nyersanyagot vagy természeti erőforrást nyerünk ki (extrakció), különösen export céljára. Különösen arra az emberi szemléletre használjuk, amely a természet világára úgy tekint, mint a nyereségszerzés céljával szabadon kizsákmányolható, kiaknázható erőforrásra.

Fejlődés

A fejlődés valakinek vagy valaminek a növekedését és/vagy a változását jelenti. Egy adott hely vagy ország fejlettségi szintjét gyakran annak fényében ítélik meg, hogy milyen szintű az infrastrukturális ellátottsága, mennyire iparosodott, illetve gazdaságilag mennyire sikeres és tehető. Ugyanakkor a fejlettség ilyen megítélése problémás lehet, hiszen az országokat gyakran a nyugati világ mércéivel mérik. A nyugati országokhoz – például az Egyesült Királysághoz – hasonló kormányzatú, gazdaságú vagy infrastruktúrájú országokat gyakran „fejlett országnak” tekintik. Ugyanakkor az emberek hajlamosak bizonyos helyeket „alulfejlettnek” vagy „fejletlennek” tekinteni, ha azok különböznek ezektől a nyugati példától, olyan esetekben is, amikor a különbség háttérben más filozófia vagy egy egészen más összefüggésrendszer húzódik meg. Ezért célszerűbb lenne más mércét választani a „haladás” mérésére.

Fenyegetés-sokszorozó tényező

A „fenyegetés-sokszorozó tényező” kifejezés azt ragadja meg, hogy az

éghajlatváltozás hatásai hogyan lépnek kölcsönhatásba a már meglévő fenyegetésekkel, és hogyan súlyosbíthatják azokat, hozzájárulva ezzel a biztonsági kockázatokhoz. A kifejezést széles körben használják az éghajlatváltozás biztonságra gyakorolt hatásait elemző tudósok és szakemberek mind a szakpolitikában, mind az éghajlat-biztonsági szakirodalomban.

Fogyasztás

Fogyasztásnak nevezzük valamely anyagi vagy erőforrás felhasználását.

Fogyasztói kultúra

Fogyasztói kultúrának nevezzük azt a jelenséget, amikor az emberek érdeklődése jellemzően a fogyasztási cikkekre, illetve azok megvásárlására, birtoklására irányul. A fogyasztói szemlélet – amely kívánatosnak látja a termékek és szolgáltatások megvásárlását – az elsődleges hajtómotorja a gazdasági növekedésnek.

Fordulópont

Fordulópontnak nevezzük azt a kritikus fontosságú pillanatot egy adott helyzetben vagy rendszerben, amelyen túl jelentős, gyakran megállíthatatlan változás következik be. Minél jobban meghaladja az ember által kiváltott globális felmelegedés mértéke a 2 °C-t, annál inkább hasonlít a jövőnk ilyen fordulópontok aknamezejére. Ha a földi légkör átlaghőmérséklet-emelkedése eléri a 3 °C-t, az várhatóan az Amazonas-medence trópusi esőerdeinek összeomlásához vezet, ami drámai módon felgyorsítaná a további felmelegedés ütemét és egyéb pusztító hatású következményekkel járna.

Fosszilis energiaforrás

Fosszilis energiaforrásnak a kőszén, a földgáz és a kőolaj minősül. Ezek az energiahordozók hihetetlenül hasznosak, és jól használhatóak a természetben

előforduló formájukban; épp ezért váltak olyan szerves részévé modern gazdaságainknak. Egyetlen probléma van velük: amikor elégetjük őket, üvegházhatású gázok keletkeznek.

Földtől vagy tulajdontól való megfosztás

Földtől vagy tulajdontól való megfosztásról akkor beszélünk, amikor valakitől elveszik a földjeit vagy a tulajdonában álló, illetőleg általa birtokolt javakat. Gyakran használjuk ezt a kifejezést olyan helyzetekben, amikor egész közösségeket – gyakran őslakos népeket – fosztanak meg az általuk hagyományosan lakott és használt, nagy kiterjedésű földterületektől, például fejlesztési vagy gyarmatosító folyamatok keretében.

Globális felmelegedés

J. Fourier francia fizikus munkásságának köszönhetően már 1827 óta tudjuk, hogy a légkörbe bocsátott szén-dioxid (CO₂) az atmoszféra felmelegedéséhez vezet. A „globális felmelegedés” helyett sokan már inkább a „globális felforrósodás” kifejezést használják, mert az jobban tükrözi az átlaghőmérséklet emelkedésének a valós intenzitását. A bolygó bizonyos részei sokkal gyorsabban melegsznek a többinél; a leggyorsabb hőmérséklet-emelkedési értékeket az északi sarkkör környékén mérték.

Gyártás

A gyártás olyan áruk kézzel vagy géppel történő előállítását jelenti, amelyeket a folyamat befejeztével a vállalkozások áruba bocsájtanak. Alapanyagként felhasználhatnak nyersanyagokat vagy előregyártott komponenseket. A gyártás jellemzően nagyipari gépsorokon történik szakmunkások igénybevételével.

Hagyományos halászat

„Hagyományos halászatnak” nevezzük a halászat minden olyan kisebb léptékű, kereskedelmi vagy önfenntartási célú formáját, amely gyakran olyan hagyományos technikákat alkalmaz, mint a horgászatot, az íj, a szigony, a dobó- és vonóháló, stb.

Hidrometeorológiai katasztrófák

A hidrometeorológiai katasztrófák olyan katasztrófák, amelyeket az éghajlatváltozás egyre gyakoribbá és intenzívebbé tesz. Ilyenek például a trópusi ciklonok (tájfunkok és hurrikánok), a zivatarok, a jégesők, a tornádók, a hóiharok, a heves havazás, a lavinák, a tengerparti viharok, az árvizek – beleértve a hirtelen áradásokat is –, az aszály, a hőhullámok és a hideghullámok.

Holocén

A holocén a legutóbbi földtörténeti korszak (az elmúlt 11.700 év) neve a geológiában. A Föld bolygó távoli múltját számos eonra, érára, időszakra és földtörténeti korra osztjuk; ezek közül talán a legközismertebb a jura időszak (Jurassic Period). Az emberi civilizáció a holocénban alakult ki, amit nagyban elősegített az a tény, hogy ezt a földtörténeti kort rendkívül (és egyben szokatlanul) stabil légköri viszonyok jellemezték.

Kényszermigráció

Kényszermigrációról akkor beszélünk, amikor az emberek olyan kényszerhelyzet hatására hagyják el lakóhelyüket, mint például a háború, az üldöztetés vagy az éhínség. Ugyanakkor gyakran nehéz meghatározni, hogy az emberek pontosan milyen okoknál fogva lépnek a migráció útjára; van, akiről azt feltételezik, hogy „önszántából” vált migránssá, pedig valójában rákényszerült lakóhelye elhagyására – ilyenek például azok az emberek, akik hazájukat gazdasági katasztrófa idején hagyják el, mert otthon egyáltalán semmilyen munkalehetőséget nem találnak.

Kényszerű lakóhelyelhagyás

Kényszerű lakóhelyelhagyásról akkor beszélünk, amikor az emberek kényszer hatására hagyják el lakóhelyüket vagy a származásuk szerinti országot. A kényszerű lakóhelyelhagyás hátterében számtalan különböző ok állhat – ilyenek többek között a háborúk, a fegyveres konfliktusok, az erőszak, a földrengések, áradások és egyéb természeti csapások, az éhínség, a gazdasági válság és az erőforrások hiánya.

Kivándorlás

Kivándorlásnak (emigrációnak) nevezzük azt, amikor valaki azzal a céllal hagyja el hazáját, hogy véglegesen egy másik országban telepedjen le.

Klímaadósság

Valahányszor egy adott évben nő az üvegházhatású gázok kibocsátása az előző évhez képest, a kibocsátás csökkentésének feladata egyre nagyobb súllyal nehezedik a jövő nemzedékeinek vállára. Ha visszatekintünk a 18. századi ipari forradalom korára, a legnagyobb kibocsátás a legfejlettebb országokat jellemezte. Ha akkor az Egyesült Királyságot leborították volna egy hatalmas üvegbúrával, már 4 °C-kal melegebb lenne ott az átlaghőmérséklet. Ebben az értelemben a mai kor legerősebb gazdasági adóssai a fejlődő gazdaságoknak.

Klímaigazságosság

Amint azt ebben a kurzusban látni fogjuk, a környezetváltozás kérdései átfedésben vannak más politikai, társadalmi és gazdasági kérdésekkel – például a szegénységgel vagy a társadalmi nemek közötti egyenlőséggel. A klímaigazságosság elmélete az emberi jogokra és az éghajlatváltozás emberekre gyakorolt hatásaira összpontosítva vizsgálja ezt az átfedést, és elismeri, hogy a különböző emberi közösségek nem egyenlő mértékben járulnak hozzá a környezeti és éghajlati változás problémáihoz, és nem egyenlő

mértékben szenvedik el azok következményeit. A klímaigazságosság érvényesüléséért küzdő, a kérdéskörrel foglalkozó szervezetek és aktivisták azt szeretnék elérni, hogy az éghajlatváltozás terheit és az éghajlatváltozás kezelésével kapcsolatos felelősséget mindannyian méltányos és igazságos mértékben viseljük.

Klímamigráns

Klímamigránsnak nevezük azt az embert, aki jelentős részben az éghajlatváltozással összefüggő stressztényezők miatt hagyja el otthonát. Az éghajlati stressztényezők lehetnek rövid távú események (például egy-egy áradás), vagy hosszú távú folyamatok (például a csapadékmennyiség változása vagy a tengerszint emelkedése), amelyek nyomására az emberek elhagyni kényszerülnek otthonaikat és megélhetésüket.

Klímareziliencia

A klímareziliencia vagy éghajlatváltozással szembeni rugalmasság az egyes emberek, közösségek vagy országok azon képessége, hogy előre lássák az éghajlattal összefüggő veszélyes eseményeket, trendeket vagy zavarokat, illetve, hogy fel tudjanak készülni és reagálni tudjanak azokra.

Klímatárgyalások

Az 1992-es Föld-csúcsot (*Earth Summit*) követően a világ nemzetei megkötötték három úgynevezett riói egyezményt, hogy felvegyék a küzdelmet a legsürgetőbb környezeti kihívásokkal szemben. Ezek a biológiai sokféleségről szóló ENSZ-egyezmény, a sivatagosodás elleni küzdelemről szóló ENSZ-egyezmény, valamint az éghajlat-változási ENSZ-keretegyezmény. Ezek a keretek nemzetközi együttműködés és megállapodások révén igyekeznek megvédeni a környezetet. Az aláíró felek az adott egyezmények kapcsán megrendezett Párizsi Konferenciák (*COP*) alkalmával kötelezik el magukat a környezet védelmét szolgáló változtatások végrehajtása mellett. Ezek közül a 2015-ös párizsi COP21 a leghíresebb, amikor is a felek nemzetközi

megállapodást írtak alá, amelyben ígéretet tettek, hogy a globális felmelegedést „jóval 2 °C alá” korlátozzák, de erőfeszítéseket tesznek, hogy a hőmérséklet-emelkedés „lehetőleg 1,5 °C körül” maradjon. Az egymást követő COP-konferenciák alkalmával a világ valamennyi nemzete tárgyalásokat folytat arról, hogy ki mit tesz közös kibocsátásunk csökkentése érdekében.

Klímavészhelyzet

Ha valakinek a testhőmérséklete az egészségesnél 2 °C-kal magasabb, nagyon rosszul érzi magát, erőtlen és gyenge. Ha testhőmérséklete a megszokottnál 4 °C-kal magasabb, már sürgősségi beavatkozásra van szükség, s ha a beteg nem részesül hatásos ellátásban, 24 órán belül bekövetkezik a halál. A bolygó az emberi testhez hasonlóan biológiai rendszer. Évmilliók alatt úgy alakította az evolúció, hogy egy bizonyos hőmérsékleten tudjon működni. Ebbe a kialakult természetes hőmérsékletbe nem lehet felelőtlenül beleavatkozni. A 1,5 °C-os átlaghőmérséklet-emelkedés már nem tréfadolog. Nem engedhetjük meg magunknak, hogy a felmelegedés meghaladja a 2 °C-ot.

Környezeti változás

A környezeti változás a környezet változása vagy zavara, amelyet leggyakrabban emberi hatások, illetve természetes ökológiai folyamatok idéznek elő. A környezeti változások soktényezősök: ezek lehetnek többek között természeti katasztrófák, emberi beavatkozások, valamint az ember és az állatvilág közötti interakciók. Jelenleg az antropocénban élünk, abban a földtörténeti korszakban, amelyben az emberiséget tekinthetjük a Föld bolygót leginkább befolyásoló erőnek, így az emberi befolyás egyre fontosabbá válik a környezeti változások előidézésében a globális felmelegedés, a biológiai sokféleség pusztulása és egyéb folyamatok révén.

Lassan bekövetkező természeti csapások

Lassan bekövetkező természeti csapásnak nevezzük azt a természeti csapást, amely nem egyetlen, jól elkülöníthető esemény eredményeként következik be,

hanem csak lassan, idővel jelentkeznek, nem ritkán több különálló esemény egybeesése következtében.

Megújuló energiaforrások

Megújuló energiának nevezzük azt az energiát, amelyet olyan természetes erőforrásokból nyerünk, amelyeket nagyobb ütemben tudunk pótolni, mint ahogyan fogyasztjuk őket. A napenergia és a szélenergia például ilyen folyamatosan újra rendelkezésünkre álló energiaforrások, amelyeket szélenergia és napelemek segítségével tudunk kiaknázni.

Méltányos átállás

A méltányos átállás gondolata a közös jövőnkben gyökerező, egységesítő, a helyi adottságokra alapozó elvek, eljárások és gyakorlatok összessége, amely gazdasági és politikai erőt képes létrehozni azzal a céllal, hogy elősegítse az elmozdulást a természeti kincseket kiaknázó gazdasági modelltől (extraktív gazdaság) a természeti kincseket újratermelő úgynevezett regeneratív gazdaság felé.

Menedékkérő

Azt az embert nevezzük menedékkérőnek, aki elhagyta hazáját és egy másik országban kért menedéket, védelmet.

Menekült

A „menekült” fogalmának meghatározása nem magától értetődő. A nemzetközi jogban az 1951-es menekültügyi egyezmény így határozza meg és egyben védi a menekülteket: „menekültnek minősül mindenki, aki faji, vallási okok, nemzeti hovatartozása, illetve meghatározott társadalmi csoporthoz való tartozása, avagy politikai meggyőződése miatti üldözéstől való megalapozott

félelme miatt nem tud vagy nem akar visszatérni a származása szerinti országba”. Az egyezmény értelmében a menekülteknek – épp az üldöztetés miatti félelem miatt – joga van bármely országban menedéket kérni. Ez a jogi keretrendszer azonban még a második világháborút követően került kialakításra, és elsősorban azt célozta, hogy védelmet biztosítson azzal a fajta üldöztetéssel és erőszakkal szemben, amelyet a náci Németországban élő zsidók, szocialisták és egyéb csoportok kényszerültek elszenvedni. Azonban ennek a jogi keretrendszernek a kidolgozói azt például még nem láthatták előre, hogy emberek milliói kényszerülnek majd lakóhelyük elhagyására az éghajlatváltozás miatt.

Az Afrikai Egység Szervezetének vonatkozó Egyezménye ezt a meghatározást azokra is kiterjesztette, akik a származási országukon belüli zavargások és konfliktusok elől menekülnek, és nagyon sokan – magánszemélyek és szervezetek – amellet érvelnek, hogy a „menekült” fogalmát (és így az ahhoz kapcsolódó nemzetközi védelmet is) ki kell terjeszteni mindazokra az emberekre is, akik más okok – így például éhínség, természeti csapások, éghajlatváltozás, nélkülözés és nehéz gazdasági körülmények, vagy egyéb tényezők – miatt kényszerülnek otthonuk elhagyására. Azaz a „menekült” fogalmának jogi meghatározása meglehetősen szűk, hiszen az egy bizonyos történelmi pillanatban, egy bizonyos élethelyzetben lévő embercsoportra gondolva született meg, és nem terjed ki sok olyan emberre, akiket ugyancsak menekültnek lehetne tekinteni – így például azokra sem, akik az éghajlatváltozás miatt kényszerülnek otthonuk elhagyására.

Érdemes megjegyezni, hogy a „menekült” jogi meghatározásának fejlődése a történelemben gyökerezik: a 17., 18. és 19. században és korábban kevés „menekült” kért menedéket külföldön, és közülük sokan a felsőbb társadalmi osztályokba tartozó – hazájuk elitjét képviselő – tehetős emberek voltak, akik a származásuk szerinti országban őket fenyegető üldöztetés elől menekültek. Leggyakrabban a politikai ellenzékhez tartoztak, másként gondolkodók, értelmiségiek, vagy a vallási kisebbségek tagjai voltak. Így a „menekült” kifejezés legkorábbi meghatározásai általában nem foglalták magukba a társadalom alacsonyabb rétegeihez tartozó, úgynevezett „hétköznapi” emberek azon tömegeit, akik a háborúk, természeti csapások vagy egyéb események miatt kényszerültek otthonuk elhagyására, s akik jellemzően nem rendelkeztek azokkal az anyagi forrásokkal, amelyek lehetővé tették volna, hogy miután elhagyni kényszerültek otthonukat, a származásuk szerinti ország helyett

külföldön próbáljanak szerencsét. Részben ez az oka annak, hogy a „menekült” jogi meghatározása miatt korlátozódik csak bizonyos konkrét jellegű üldöztetési formáktól fenyegetett személyekre: a fogalom első meghatározásakor a kidolgozói egy bizonyos konkrét kontextust, nevezetesen a származási országukból menekülni kényszerülő, az adott ország társadalmi elitjéhez tartozó személyek élethelyzetét vették figyelembe. Ebben az értelemben a „menekült” fogalmának jogi meghatározása elavultnak tekinthető; ugyanakkor a fogalom azóta továbbfejlődött és – különösen a második világháború óta – már jóval több ember számára biztosít védelmet. A „menekült” fogalom azonban még mindig nem terjed ki mindazokra, akik olyan okokból kényszerültek elhagyni otthonukat, mint az éhínség, a szegénység, vagy a környezeti változások sora. Nem megalapozatlan az az érvelés, hogy ennek egyetlen oka van, nevezetesen, hogy a szó eredeti értelmében vett, jellemzően tehetős „menekülteket” általában nem érintették ilyen jellegű problémák..

Migráció

Migrációnak nevezzük az emberek vagy állatok csoportos, nagyobb távolságra történő elvándorlását. Az állatok esetében ezt a kifejezést gyakran az évszakokkal összefüggő vándorlásra használjuk; ilyen például a költöző madarak délre, illetve északra vonulása az évszakok változásával. Az emberek esetében a migráció lehet ideiglenes (mint például az idénymunkások esetében) vagy végleges.

Migráns

Migránsnak nevezzük azt az embert, aki szokásos lakóhelyéről ideiglenesen vagy véglegesen máshová költözött. Jóllehet a „migráns” kifejezést a nemzetközi jog nem definiálja, gyakran olyan emberekre alkalmazzák, akik a jobb megélhetési körülmények vagy munka reményében vándorolnak el, de nem részesülnek nemzetközi védelemben menekültként. Ugyanakkor ahogyan már láttuk, gyakran igen összetett és nehezen meghatározható, hogy pontosan mely okok miatt lépnek az emberek a migráció útjára, és sok olyan embert is a „migráns” kategóriába sorolnak be, akik kényszer hatására hagyják el

lakóhelyüket, egyszerűen azért, mert a nemzetközi jog nem elég átfogó vagy naprakész ahhoz, hogy védelmet biztosítson számukra. Közéjük tartozhatnak mindazok, akik éhezés vagy gazdasági katasztrófa elől menekülnek, sőt, azok is, akik az éghajlatváltozás hatásai – például a tartós aszály – miatt kénytelenek menekülni. Ezért kellő körültekintéssel kell gondolkodnunk a „menekült” és a „migráns” kategóriák kapcsán, hiszen elég nehéz feladat egyértelműen meghúzni a határvonalat a két kategória között.

Napenergia

A Nap egyetlen óra alatt annyi energiát juttat a Földre, amely elég lenne a világ egyéves energiaigényének a kielégítésére. A nehézséget ennek az energiának a kiaknázása és a tárolása jelenti. A napenergia fontos szerepet kap a zöld energia jövőbeni felhasználását lehetővé tevő infrastruktúra kiépítésére vonatkozó terveinkben. Ugyanakkor a napelemek gyártásához nagyon sok olyan nyersanyagra van szükség, amely csak korlátozottan áll rendelkezésünkre.

Nemi alapú erőszak

Az Egyesült Nemzetek meghatározása szerint nemi alapú erőszaknak minősül minden olyan erőszakos cselekedet, amelyet egy adott személy ellen annak társadalmi neme (gender) alapján követnek el. A nemi alapú erőszak áldozatai zömében felnőtt nők, leánygyermek, illetőleg az LMBTQ közösség tagjai. A nemi alapú erőszak előfordulása általában jelentősen megugrik, amikor az emberek csoportosan lakóhelyük elhagyására kényszerülnek vagy válságos időket élnek meg. A családon belüli erőszakot, a szexuális zaklatást, a nemi erőszakot, illetőleg a kényszerházasságot mind a nemi alapú erőszak előfordulási formáinak tekintjük. A női nemi szervek rituális megcsonkítását és az úgynevezett „becsületbeli bűncselekményeket” ugyancsak gyakran tekintik a nemi alapú erőszak formáinak.

Nemzetközi egyezmények

A nemzetközi egyezmények (más néven megállapodások, jegyzőkönyvek, *acquis*-k, paktumok, karták, stb.) államok és/vagy nemzetközi szervezetek

között megkötött nemzetközi megállapodások. Ezek az egyezmények jelentik a nemzetközi jog elsődleges forrásait. Az egyik közismert és sikeres nemzetközi környezetvédelmi egyezmény az 1987-ben aláírt montréalai jegyzőkönyv volt. Ezt a jegyzőkönyvet a világ valamennyi nemzete aláírta, és végrehajtásának köszönhetően sikerült megszüntetni az ózonlyuk kialakulásához vezető CFC-k (halogénezett szénhidrogének) kibocsátását. Reméljük, idővel a párizsi éghajlatvédelmi egyezmény is ugyanilyen sikertörténet lesz majd.

Országon belüli kényszerű lakóhelyelhagyás

Országon belüli kényszerű lakóhelyelhagyásnak nevezzük azt, amikor emberek arra kényszerülnek, hogy elhagyják az otthonukat, de közben nem lépnek át országhatárt, hanem a származásuk szerinti országban maradnak. Az országon belüli kényszerű lakóhelyelhagyás az egyik leggyakrabban előforduló humanitárius válság a Földön; 2021 végén a lakóhelyüket származási országukon belül elhagyni kényszerülő személyek – más kifejezéssel belső menekültek – száma 59,1 millió volt.

Ökológiai diplomácia

Az ökológiai diplomácia az ökológiai védelem előmozdításának gyakorlata olyan diplomáciai tevékenység révén, amely a természeti erőforrások megőrzésével, a fenntartható működéssel és a hatékony környezetvédelemmel kapcsolatos legjobb példákat használja fel.

Ökológiai lábnyom

Ökológiai lábnyomnak nevezzük azt a hatást, amelyet a saját egyéni életünk gyakorol a Föld bolygó egészére. Ebbe beletartozik, hogy az életmódunk milyen mértékű szén-dioxid-kibocsátással jár, mennyi nyersanyagra van szükség az általunk fogyasztott javak előállításához, de sok egyéb vonatkozás is, mint például a biológiai sokszínűség (biodiverzitás) elszegényítése és a vízfelhasználás. Fontos törekednünk arra, hogy az ökológiai lábnyomunk a

lehető legkisebb legyen, de annak is tudatában kell lennünk, hogy a legnagyobb előremutató változásokat a nagy kormányzati és vállalati döntésektől várhatjuk.

Önkéntes helyben maradás

Önkéntes helyben maradásnak nevezzük azt, amikor az emberek bármilyen oknál fogva úgy döntenek, hogy lakóhelyükön maradnak mindazon tényezők ellenére, amelyek egyébként nyomást gyakorolnak rájuk, hogy a migráció útjára lépjenek. Példaként említhetjük a Csendes-óceáni térség azon parti közösségeit, amelyek a tengerszint emelkedése ellenére nem hajlandók elköltözni lakóhelyükről.

Őslakos népek

Bár az őslakos népek fogalmának meghatározása néha nehézségeket vet fel, azokat a saját, elkülöníthető kultúrával rendelkező etnikai csoportokat szokás őslakos népeknek – más kifejezéssel élve természeti népeknek, bennszülötteknek, első nemzeteknek, őshonos népeknek, autochton népeknek, stb. – tekinteni, amelyek tagjai egy adott földrajzi térség legkorábbi ismert lakóinak a leszármazottai, és akik bizonyos mértékig őrzik felmenőik nyelvét és kultúráját. Az őslakos népek otthonául szolgáló területeket a történelem során a nagyobb etnikai csoportok rendszeresen gyarmatosították, amit rendszerint a saját faji vagy vallási felsőbbrendőségükbe vetett hitükkel, illetőleg a területhasználatban rejlő gazdasági lehetőségek kiaknázásával indokoltak.

Pszichés fásultság

Amikor emberek millióinak szenvedéséről hallunk, az agyunk védekezésképpen „blokkolja” az információ feldolgozását, mert képtelen az ilyen léptékű szenvedést elképzelni vagy átérezni. Ezt a jelenséget nevezzük pszichés fásultságnak.

Szélenergia

A szélerőművek vagy szélturbinák alacsony szén-dioxid-kibocsátású megújuló energiaforrásnak minősülnek, így a szén-dioxid-semleges infrastruktúra fontos elemei. Ugyanakkor körültekintően kell eljárunk az energiaigényeink meghatározásakor, mert a szélerőművek előállításához olyan fémekre van szükség, melyek csak korlátozott mennyiségben állnak rendelkezésre.

Szén-dioxid-költségvetés

Tudományos kutatók megállapították, mennyi szén-dioxidot (CO₂) és egyéb üvegházhatású gázt bocsáthatunk a légkörbe anélkül, hogy visszafordíthatatlanul bekövetkezne a légkör átlaghőmérsékletének 1,5–2,0 °C-os felmelegedése. Ezeket a küszöbértékeket nevezzük szén-dioxid-költségvetésnek. Ezek a küszöbértékek évről évre csökkennek, amíg el nem érik a nullát.

Szén-dioxid-mentesítés

A szén-dioxid-mentesítés (dekarbonizáció) azt jelenti, hogy megpróbáljuk csökkenteni a Föld légterében megtalálható szén-dioxid (CO₂) mennyiségét, illetve a szén-dioxid-kibocsátás mértékét, többek közt alacsony széntartalmú, például megújuló energiaforrások alkalmazásával.

Tengerszint-emelkedés miatt bekövetkező területvesztés

16.000 évvel ezelőtt a tengerszint 120 méterrel alacsonyabb volt, mint ma. Akkoriban száraz lábbal át lehetett kelni Franciaországból Angliába. Egy nagy jégolvadási esemény és a természetes éghajlatváltozás következtében a tenger szintje a ma ismert szintig emelkedett. Városainkat ehhez a tengerszinthez terveztük. Ezért nem jó ötlet, ha hagyjuk, hogy a tengerszint tovább emelkedjék. Az átlaghőmérséklet 3 °C-os növekedése óriási migrációs hullámot

váltana ki, hiszen világszerte víz alá kerülne számtalan nagyváros, így Sanghaj (17,5 m), Hongkong (8,4 m), Oszaka (5,2 m), Rio de Janeiro (1,8 m), Miami (2,7 m) és Amszterdam (1,1 m) is.

Tudomány

A „tudomány” szó összefoglalja mindazt a gyakorlati és elméleti tudást, amelyet az idők során a megfigyelés, a gondolkodás és a logikus következtetés révén felhalmoztunk. A tudósok végső megállapításai csak azt követően válnak széles körben elfogadottá, hogy azokat hosszadalmas eljárásban alaposan ellenőrizték. Ennek a folyamatnak a közkeletű neve „kollegiális bírálat” (angol kifejezéssel „peer review”).

Üvegházhatású gázok

Számos különböző üvegházhatású gáz létezik. Ezek közül a legfontosabbak a vízpára (H₂O), a szén-dioxid (CO₂), a metán (CH₄), a dinitrogén-oxid (N₂O) és az ózon (O₃). E gázok mindegyike a légkör felmelegedéséhez vezet, de más-más mértékben. A dinitrogén-oxid légkörmelegítő hatása például mintegy 200-szor erősebb, mint a CO₂-é, ugyanakkor a dinitrogén-oxid átlagosan csupán 121 évig marad meg a légkörben, míg a CO₂ évezredekig.

Zöld növekedés

A zöld növekedés azt jelenti, hogy miközben lehetővé tesszük a gazdasági növekedést és fejlődést, egyúttal természeti kincseink védelméről is gondoskodunk, hogy azok a továbbiakban is nyújtani tudják számunkra mindazokat az erőforrásokat és környezeti szolgáltatásokat, amelyek nélkül nem beszélhetünk jólétről.